LOIS TOBÍO, XORNALISTA

Manuel Lombao
Xornalista

DOI: 10.17075/lgtx.2020.006

O 13 de xuño do ano 2001 tivo lugar no Ateneo de Madrid un acto de homenaxe a Lois Tobío, que nesa data cumpría 95 anos. Con ese motivo publicouse, en Edicións do Castro, o libro *Homenaxes a Lois Tobío*, no que tiveron a honra de escribir un «A xeito de prólogo». Aproveite unha liñas daquel limiar para comezar, pola miña parte, esta homenaxe no seu Viveiro natal, dezasete anos despois.

Tobío, xurista, diplomático, tradutor, home de vangarda dunha Galicia coa que el e todos nós soñamos, comprometido coa súa patria e a súa xente, amante da arte nas súas máis variadas expresións, culto, afable, inquedo, curioso, investigador e –penso que coa mesma lexitimidade de exercicio e dedicación– un gran PERIODISTA.

PRIMEIROS PASOS

Partindo de que a primeira e esencial condición do xornalista é a curiosidade, descubrimos que o ambiente familiar dos Tobío facilita un acercamento a esta profesión. O propio Lois destaca que o seu pai tiña unha universal curiosidade. Se o pai é un profesor enciclopedista, interesado polas matemáticas, a astronomía, as ciencias naturais, a física, a química, escritor de poemas en galego e castelán, compilador das cantigas da Mahía etc., sen que as súas preferencias sexan as mesmas, a herdanza en Lois non ten dúbida. Basta ler a súa autobiografía para descubrir nel unha ambición insaciable de saberes, de análises dos países que vai percorrendo, dos lugares, dos momentos, das sociedades, do mundo, da

historia, da antigüidade, do futuro, da política, da arte. Por certo, o xornalismo asoma cando o pai, sen deixar o seu traballo docente, é chamado para colaborar no *Heraldo de Viveiro*, que se acababa de fundar. O propio Lois ten dito que algunha vez escribiu nel.

Pero hai outro membro da familia, neste caso no primeiro nivel da profesión. O seu irmán Xesús é redactor xefe de «Estranxeiro», na Axencia EFE, departamento que agora chamamos «Internacional» e que é o soño que alcanzar dos xornalistas. E aquí atopamos outra clave dos Tobío para o bo xornalista: o dominio das linguas. A facilidade para o inglés parece que lles viña no ADN porque, segundo Lois, no seu Muros de orixe, aparece un mariñeiro galés que se apelida Towy, nome do río máis importante de Gales, que nos atlas históricos aparece co nome latino de Tobius. Xesús traduciu enteira a *Historia da Inquisición española* escrita no século XIX polo historiador norteamericano Henry Charles Lea e lía sen problemas xornais rusos ou polacos. Pola súa parte, Lois estuda francés en Viveiro sendo un rapaz, aprende alemán en Santiago, cando chega a Bulgaria remata falando búlgaro e nos últimos tempos quería aprender gaélico.

APROXIMACIÓNS

Cando Lois chega á Universidade de Santiago, ten unha primeira experiencia «xornalística» moi habitual entre os estudantes: unha revista; neste caso *Adral*, con tres compañeiros: Luís Bouza-Brey, Xulio Cordal e Manuel Magariños. Cunha copiadora rudimentaria e moito atrevemento, o que manda é o humor e a crítica aos compañeiros estudantes e, mesmo, ao propio reitor. Un exemplo dos contidos foi o que hoxe chamariamos xornalisticamente «unha exclusiva». Imaxinen a situación: visita do ditador Miguel Primo de Rivera e Urbaneja ao pazo de Fonseca en Santiago de Compostela; cando chegan ao patio, o alto dig-

natario preguntalle ao reitor Blanco Rivera o significado dos brasóns que vai vendo, o reitor comeza a tatear porque non sabe responder mentres o ditador sorrí con malicia. Supoño que ningún xornal da cidade publicou esta situación pero os nosos alumnos e xornalistas afeccionados foron atrevidos e velaí o por que o título como unha exclusiva.

Outras aproximacións de Tobío ao xornalismo xorden co nacemento do Seminario de Estudos Galegos, no que el é un protagonista. Como é lóxico, os creadores de tan importante institución tratan de a dar a coñecer levando notas ou publicando leves comentarios chamados «Lambizos» no xornal *El Compostelano*. Ramón Martínez López e Xoán Xesús González foron dous importantes colaboradores con Tobío nestes traballos.

Unha aproximación máis é a visita a Portela Valladares en Pontevedra promovida por Filgueira Valverde e na que, alén de Tobío e Filgueira, viaxa tamén Casto Sampedro. Van, entre outras cuestións, porque axudaba con diñeiro ao Seminario, pero o que lle chama máis a atención a Lois é o empeño de Portela de facer de *El Pueblo Gallego* o primeiro xornal de Galicia, e, como mostra do seu interese, engadía que o que gañaba cos tecidos en Cataluña ía gastalo no chumbo da linotipia.

Unha última aproximación que salienta ten lugar en Berlín, a onde chega Tobío o 14 de novembro de 1929. Vai vivir na casa de Felipe Fernández Armes-to, grande amigo e compañeiro que, por certo, comezara a escribir artigos para *El Pueblo Gallego* e levaba algún tempo máis en Alemaña. Nese momento traballaba para o xornal *La Vanguardia* e anima a Tobío a entrar tamén nese mundo. O xornal *El Sol*, que era o seu favorito, xa ten un correspondente en Berlín, polo que se ofrece ao *Heraldo de Madrid*, que non lle contestou, conforme conta na súa autobiografía, e non intentou con ningún máis pero dedicouse a cousas máis importantes como ben saben: traducir a Herman Heller para o español e a Rilke, Goethe e Bertold Brech para o galego.

O XORNALISMO DE VERDADE

A familia Tobío chega a Montevideo en 1940, despois de longas estadias en París, Nova York, Cuba, México e Brasil. Montevideo era o lugar de nacemento da súa dona, Melu. Lois dirá que o tempo que moraron alí foron as dúas décadas centrais da súa vida. Uruguai vive unha etapa de prosperidade e tranquilidade grazas ao presidente Batlle, do Partido Colorado, que organiza o país sobre unha base de laicismo, liberdade política e xustiza social. Teñen lei do divorcio e liberdades de asociación, reunión e prensa. A inmensa maioría da poboación simpatiza coa República española e recibe os exiliados con todo agarimo.

E Tobío vaise achegando ao momento de ser xornalista de verdade. Ten un aperitivo o Día de Galicia do ano 1941, cando a Casa de Galicia lle encarga a Lois dirixir un número extraordinario da súa revista *Alma Gallega*. Lois acepta. Entre outras colaboracións pídelle unha a Castelao, que lle manda un anaco de «Verbas de chumbo», que se incluírá en *Sempre en Galiza*. Seoane e Colmeiro enviaranlle unha litografía e a foto dun cadro. Arturo Cuadrado escribirá unha nota e o propio Lois achegará unha poesía con pseudónimo.

O momento clave ten lugar onde se reunían en faladoiro os refuxiados republicanos, o Café Montevideo, que está en fronte do edificio do xornal *El Día*, o máis importante do país, fundado polo xa citado José Batlle y Ordóñez, presidente da República en dous períodos, 1903-1907 e 1911-1915. Un día o líder do faladoiro, Marino Mora, preséntalle aos donos do xornal, Rafael e César Batlle Pacheco, dous dos fillos do fundador.

Nese mesmo ano 1941 entra como colaborador e, dende o primeiro momento, non rexeita ningunha oferta: columnas de temas internacionais no xornal diario, a súa grande especialidade; artigos de carácter histórico, literario, artístico e mesmo románticos ou curiosos para o *Suplemento Dominical*, e, aínda máis, consegue participar tamén nas emisións de Radio Ariel, que dirixe outro Batlle, curmán dos seus xefes do xornal e que está enfrontado con eles dentro do mesmo

partido. Lois definirá a situación dicindo: «fun pandar cara ó Partido Colorado e nel estiven a traballar e gañar como xornalista e locutor de radio».

Se o abano de traballos no xornal demostra a súa ambición de saberes da que falamos ao comezo, os da radio xéranlle efectos sorprendentes. Alén de tratar temas de política internacional e cultural, coma no xornal, emite series e cursos variados. Un deles, sobre sistemas filosóficos, consegue grande éxito, ata o punto de que os oíntes lle piden clases particulares, que tanto en agasallos como en diñeiro serán unha boa axuda para os seus modestos ingresos (no xornal, ao inicio, oito pesos por columna semanal, equivalentes a oito dólares, mentres a familia precisaba cen pesos ao mes para vivir).

Ese amor pola radio e a consciencia da capacidade de comunicación para todos os emigrantes e exiliados galegos impulsan a Lois Tobío e a sete galegos máis a crear o programa *Sempre en Galicia* no ano 1950 en CX 16 Radio Carve en Montevideo, emisora de grande audiencia, creada en 1928 e cun alcance internacional, que chegaba a Brasil e Arxentina. Esta emisión segue existindo hoxe se ben cambiada a CX 12 Radio Oriental.

Catro anos máis tarde que en Uruguai, en 1954, aparece en Bos Aires a audición *Galicia emigrante*, fundada pola revista do mesmo nome. Luís Seoane escribe as notas. Como saben, parte delas foron publicadas no libro *Comunicacións mesturadas* pola editorial Galaxia en 1971, cando a audición finaliza.

TRABALLO FIXO

Volvemos atrás. Tres anos despois da entrada como colaborador, en 1944, ofrécenlle un posto de redactor permanente, suxeito a horario e con soldo fixo, alén do que lle daban polas colaboracións no *Suplemento*. Amplía o campo de traballo e escribe editoriais que encabezan as páxinas de opinión e representan a liña editorial da dirección do xornal.

Tamén aborda a sección de entrevistas dentro súa especialidade: a grandes personalidades estranxeiras, mesmo españolas, e a uruguaio que volvían dalgunha misión estranxeira.

Loxicamente este ascenso mellora a situación económica da familia. Como era de esperar nel, Lois fai unha fonda análise do xornalismo por dentro, que retrata con nidia claridade o positivo e o negativo desa profesión naquel lugar e momento e que, na maioría dos casos, na miña opinión, está vixente neste século XXI.

Vexamos a análise. Estudada polo miúdo cada sección, Lois, loando ao xefe de información, José Pereira, de raíz galega, resume unha lección de xornalismo ao dicir que, partindo de que a información é o valor supremo, para facer ben unha cousa hai que estar convencido de que o que se está a facer é o máis importante do mundo. Os reporteiros de Pereira saían á caza da noticia cando o xefe tiña cheiro de algo que podía ser interesante. Esta era a parte positiva.

As seguintes son as negativas, a saber: a diferenza de clases, a inxerencia da política, a censura interna e a liberdade de prensa. Tobío contempla que se os reporteiros que andaban á procura de sucesos eran como o proletariado da redacción; os señoritos, a aristocracia, eran os que facían os artigos ou comentarios ou dirixían os debates. Moitos eran políticos en activo, deputados, senadores ou funcionarios da Administración nomeados a dedo. Cando mudaba o Goberno, o novo metía xente súa pero non botaba a que xa estaba dentro.

Ao ser autor de artigos e comentarios de política internacional, Tobío atopouse coa censura interna. Non se podía dicir cousa ningunha que supuxese crítica cara aos ingleses e norteamericanos aínda que fose matizada ou lene. Todo o que eles dicían ou facían estaba ben e era merecente de loanza por intelixente e xusto. E como todo orixinal político, antes de pasar ao prelo, tiña que ser lido na dirección, se o director ou os seus asesores non o xulgaban axeitado, deixábase nunha bandexa de artigos retidos, que viña a ser un eufemismo para desbotados, e alí morría. Como exemplo Lois conta que, despois de rexeitada unha nota súa baseada na revista *Time* moito máis dura que a del, lle responden

que iso poden facelo os americanos pero fóra de USA non se pode porque vén a ser propaganda contra os aliados.

Como resumo desta análise da profesión de xornalismo por dentro, Tobío sentencia que a liberdade de prensa, da que tanto se fala, se dá soamente para os donos do xornal e os seus homes de confianza pero non para os redactores e colaboradores, e se o dono pertence a un grupo financeiro ou calquera outro grupo de presión ou político, vaise ver o que dá de si a tan loada e reclamada liberdade de prensa.

ANEXO FINAL

Chegados a este punto, cómpre pechar botando unha ollada aos títulos dalgunhas das columnas e dos suplementos dominicais dos que falamos. Vaia por diante que este anexo é posible grazas á xentileza de Constanza Tobío, que garda con todo agarimo o arquivo familiar do traballo xornalístico de seu pai e que tiven a honra de poder esculcar na súa casa. Por certo, nese momento pensei o mesmo que escribín naquel limiar dos homenaxes do 2001 que citei ao comezo: «non sería mala idea editar esas publicacións periodísticas que nos darían unha visión do mundo nese momento e do punto de vista de tan singular comentarista».

Evidentemente estas columnas e suplementos mostrámolas en castelán, tal como as escribiu.

Cando Lois entra como colaborador en *El Día*, 1941, hai dous anos que comezou a Segunda Guerra Mundial. Por lóxica era o tema central da información internacional, por iso escollemos ese tema que para Tobío ten dúas caras, o resto dos países involucrados e a posición de Franco e o franquismo.

1. Columnas

- La movilización franquista: (1942) obras en España para fortificar las fronteras.

- La posición de Franco: (1942) desconfianza del Eje en su pretendida neutralidad. La Cámara de los Comunes inglesa y el resto de los aliados piensan que en cualquier momento se unirá a Hitler.

- La actitud portuguesa y el franquismo: (1943) Portugal está con Inglaterra, es decir, con el Eje. España no se define, juega a la neutralidad.

- España y la monarquía: (1943) No hay más camino justo y a la vez conveniente para resolver satisfactoriamente el problema político de España que el de un limpio plebiscito.

- La posición internacional del franquismo: (1945) Franco se había jugado todo a la carta de Hitler y la posición del régimen se debilita por momentos.

- La adhesión croata: (1941) torpezas de Belgrado, valentía croata que puede ser fácilmente invadida por el Führer que les castigará por no haberse doblegado.

- El nuevo orden de los Balcanes: (1941) El Conde Ciano ha estado en Viena para tratar con Hitler el reparto de la región balcánica.

- Siria y la guerra: (1941) Si los nacionalistas árabes no miran con muy buenos ojos a Gran Bretaña, el odio que sienten hacia Francia es mucho mayor. Asombra que Vichy no lo vea.

- La Hazaña de Roosevelt: (1943) Desde el primer momento se dedicó a la difícil tarea de hacer comprender a su pueblo la verdadera realidad. No quiso forzar una decisión que hubiera encontrado una oposición muy fuerte y supo dar su difícil ejemplo de conducta democrática y así, cuando USA entró en guerra, todo el pueblo marchaba unido. La clave, ilustrar, convencer y hasta formar la opinión de los ciudadanos.

- El último fracaso de Hitler: (1943) Caída del Duce Mussolini. Fracaso de Hitler en Italia, su vecino y primer aliado en el «eje de acero» del que tanto presumían los portavoces nazis y el propio Führer.

Otros sobre Alemania (1944, 1945, 1946). Alemania se prepara para ganar la paz. La reconstrucción de la economía alemana. Alemania y el federalismo.

2. Suplemento Dominical

Unha demostración de sabedoría para aprender, entreter e divertir. Historia, arte, viaxes, amores, entrevistas etc. O mellor xornalismo para todos os lectores e ideal para pasar os domingos. Seguro que cos mesmos moi altos seguidores que agora son fieis aos suplementos dominicais. E algunha sorpresa que parece escrita hoxe. Tobío supérase a si mesmo. Pasen e vexan.

«Nieves de antaño»

- Cristina de Suecia y sus amores (Greta Garbo y Marlene Dietrich sus actrices favoritas)

- Cleopatra y sus amores (Pompeyo el joven, Julio César, Octaviano y Marco Antonio)

- Anges Sorel y Jacques Coeur (culebrón)

- La Condesa de Castiglione

- Teodora, Emperatriz de Bizancio

«Estampas románticas»

- Un amor otoñal: Chateaubriand y Julieta Recamer (amor y vejez)

- El último amor de Goethe (él 74 años, ella 19)

«Evocaciones renacentistas»

- Maquiavelo y Giovanni Dalle Bande Nere (Florenia y los Médici)

- Aventura y desventura de Cagliostro (el gran estafador palermitano)

- El fracaso de Aretino de Arezzo (escritor y pintor que hace famoso a Tiziano, amigo suyo)

«Tierras de Hispania»: Encanto y espiritualidad de Cataluña (Ahora, Cataluña como España toda, pasa un invierno de tristeza y amargura pero de él ha de salir a una nueva primavera más lozana, briosa, alegre y creadora)

«Viejas catedrales»

- Martirio y Gloria de Reims
- Catedral de Santiago

«Tierras de la España Musulmana»: Un rey poeta de Sevilla (Muhámmad al-Mutámid)

«Tierras de Europa»: Fernando I el rey de los Búlgaros

«Tierras de los Balcanes»: La cuestión de Macedonia

«Por tierras de Grecia»: Visita a Delfos

«Arte Bizantino»: Los Mosaicos de Santa Sofía

«Siluetas de antaño»: Alcibíades o la versatilidad

- Pasado y presente de Egipto
- El enigma de la India
- Oriente y Occidente
- Entorno a la escultura románica
- Entorno a Musset
- La vida de un libretista (Lorenzo da Ponte)
- La imagen de la flor
- La rosa y el sable
- La imitación de los defectos
- Abolengo y elogio de la boina (Carlos IX de Francia, el padre de Ana Bolena, Erasmo, etc.)
- Divagaciones sobre el pie

No apartado de entrevistas aparecen, entre outras, personalidades norteamericanas como o historiador especializado en arquitectura medieval Kennet John Conant ou unha comisión de políticos palestinos que Tobío titula «aspectos del problema de Palestina», e, por suposto, amigos que o visitan como José Bergamín e León Felipe, no aniversario da Segunda República.

Chega o momento de nos despedir. Coido que queda ben demostrado que Lois Tobío foi un luxo para o xornalismo en Uruguai, como é un devanceiro

ilustre para Galicia e para todos nós. Non nos esquezamos daquelas palabras nos seus últimos anos: «Foi fermoso vivir coa ilusión de estar axudando a restaurar a vella casa común. Agradecido ao destino por me ter concedido o don, que tantos non acadan, de completar o ciclo da vida». Sexamos dignos do seu exemplo e da súa herdanza.

Moitas grazas don Lois.

ANEXO

LOIS TOBÍO

XORNAL *EL DÍA* MONTEVIDEO

PORTADA

- Suplemento Dominical
- 2 de Octubre 1932
- «El “Artigas de Bronce” en Lima»,
Ofrenda del Uruguay al Perú

POR TIERRAS DE GRECIA VISITA A DELFOS

ARTE BIZANTINO

LOS MOSAICOS DE SANTA SOFÍA

SILUETAS DE ANTAÑO ALCIBÍADES O LA VERSATILIDAD

Busto de Alcibíades:
Museo Chiaramonti de Roma

DE LOS BALCANES LA CUESTIÓN DE MACEDONIA

Campesinos
macedonios
bailando una
danza popular:
el «Kolo»

ABOLENGO Y ELOGIO DE LA BOINA

Carlos IX de
Francia,
Thomas Boleyn
(el padre de Ana
Bolena),
Erasmus...

NIEVES DE ANTAÑO

CLEOPATRA Y SUS AMORES

Pompeyo el
joven,
Julio César,
Octaviano
y Marco
Antonio

EL ÚLTIMO AMOR DE GOETHE

Ulrica von Levetzow.
Él 74 años, ella 19

ENCANTO Y ESPIRITUALIDAD DE CATALUÑA

«Ahora, Cataluña, como España toda, pasa un invierno de tristeza y amargura; pero de él ha de salir a una nueva primavera más lozana, briosa, alegre, creadora»